

Brandtova knjiga svakako je značajan doprinos našoj historiografiji, u velikoj mjeri i zato što uključuje slavensku, a napose južnoslavensku odnosno hrvatsku povijest u evropske razvojne tokove, što u sintezama srednjega vijeka, pisanim uglavnom na Zapadu, najčešće nije slučaj (jednu od iznimaka čini tekst Lj. Hauptmana u švicarskoj ediciji »Historia mundi«).

Na žalost, autor nije učinio toliko potreban korak prema sintezi, pa je time jedinstvenost evropskog razvoja u velikoj mjeri ostala nepojašnjena. Tim više je šteta zbog takvog propusta, što ima malo nađe da će se netko u skoroj budućnosti prihvatiti sličnog posla.

Bez sumnje, zbog velikog znanja i truda uloženog u dugogodišnji rad, »Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka« naći će svoje trajno mjesto u hrvatskoj historiografiji, možda i kao odraz njenih težnji i mogućnosti u prijelomnim trenucima njenog razvoja, čije su karakteristike otvaranje prema suvremenim metodama i euro-američkoj historiografiji s jedne, a počivanje na temeljima tradicionalne metodologije s druge strane.

Neven Budak

JANKO BELOŠEVIĆ: MATERIJALNA KULTURA HRVATA
OD VII DO IX STOLJEĆA. Zagreb 1980.

Potkraj 1980. godine objelodanjeno je u izdanju »Libera« djelo Dr. Janka Beloševića, profesora srednjovjekovne arheologije na Filozofskom fakultetu u Zadru, pod naslovom »Materijalna kultura Hrvata od VII do IX stoljeća«. Knjiga ima 209 stranica, 101 tablu s fotografijama i crtežima, te 6 priloga. Riječ je o jednoj, još uvijek rijetkoj, knjizi naših arheologa posvećenoj materijalnoj kulturi starih Hrvata, pa zbog toga smatramo potrebnim skrenuti pažnju čitalaca na njenu pojavu i na vrlo zanimljivu problematiku koju je autor u njoj iznio. On je sam već u svom uvodu upozorio da će »pokušati unijeti nešto svjetla« u tzv. mračno razdoblje hrvatske povijesti koristeći se arheološkim nalazima otkrivenim u novije vrijeme.

Svoje izlaganje počinje s pregledom rada na istraživanju starohrvatskih nekropola u sjevernoj Dalmaciji. Spominje zasluge fra Luje Maruna, don Frane Bulića, don Luke Jelića, Stjepana Gunjače i drugih, a posebno se zadržava na arheološkim istraživanjima, svojim i drugih arheologa, u poslijeratnom razdoblju. Detaljno opisuje zatim do sada otkrivene starohrvatske nekropole u sjevernoj Dalmaciji i daje njihove osnovne karakteristike. Najviše se zadržao na opisu nekropola u Ninu. Na lokalitetu Nin-Materiza otkriveni su grobovi iz VIII st. ukopani uz humak za koji se može pretpostaviti da je iz predhrvatskih vremena. Tu pojavu Belošević tumači kao poštivanje kulturnih mjesta i kao kontinuitet pokapanja Hrvata-došljaka na mjestu gdje su se ranije pokapali starosjedioci. Na lokalitetu sv. Križ u samom Ninu autor je otkrio tri sloja grobova od kojih je najzanimljiviji najdonji koji je pripadao etnički neidentificiranom stanovništvu. Autor ne isključuje mogućnost da je taj element predstavljao mješavinu slavenskog i starosjedilačkog stanovništva.

Najveću pažnju posvećuje opisu nekropole Ždrijac koju je iskopavao od 1969. do 1977. i otkrio 334 groba iz VIII—XI stoljeća. Spominje i mnoge druge lokalitete od kojih ističemo Kašić-Maklinovo brdo (VII—IX st.), te Kašić-Maklinovo brdo položaj vinograd S. Drče (VII st.) s grobovima u kojima su nađene urne sa spaljenim mrtvacima. Belošević ove grobove datira u VII st. i smatra ih najstarijim sla-

venskim grobovima ne samo u Hrvatskoj nego i na tlu Jugoslavije. Iz VIII i sredine IX st. važni su lokaliteti Kašić-Razbojine, Kašić-Glavčurak, Smilčić-Kulica, Biljane Donje-Trljuge, Stankovci i dr.

Autor analizira nadalje karakteristike (tipologija, kronologija), nekropola, problem naselja uz nekropole, grobne nalaze (nakit, oruđe, oružje, keramika, koža, tekstil, novac).

U zaključnim razmatranjima Belošević tvrdi da je područje između Zrmanje i Cetine, koje su u VII st. Hrvati naselili, bilo gusto nastanjeno i dokazuje to brojnim nekropolama što su na tom području otkrivene.

Prema iznesenim podacima, sve opisane starohrvatske nekropole imaju pored svojih specifičnosti i neke zajedničke karakteristike. Analizirajući te nekropole autor je došao do vrlo važnog zaključka da je u njima prisutna komponenta starosjedilačkog stanovništva, franačkog i bizantskog kulturnog kruga. Vrlo je važna činjenica da su Hrvati prilikom dolaska na područje između Zrmanje i Cetine poprimili od starosjedilaca običaj pokapanja u grobove na redove, ali nisu potpuno napustili ni običaj spaljivanja mrtvaca koji nalazimo sporadično na spomenutom području. U grobovima iz poganskog razdoblja Hrvata VIII i prve polovice IX st. autor uočava u sjev. Dalmaciji četiri osnovna tipa grobova: grobovi u običnim zemljanim rakama, grobovi u zemljanoj raci s djelomičnom upotrebom kamena, grobovi s kamenom grobnom arhitekturom i grobne rake s drvenim lijesovima (taj je tip nađen na lokalitetu Zdrjac u Ninu, prvi put u Dalmaciji).

Poganski način sahranjivanja pokazuje neke zanimljive značajke. Tako su, npr. uočeni tragovi paljenja vatre nad grobom, zatim običaj stavljanja u grob slomljenih metalnih predmeta, te staklenih predmeta rimske provenijencije i probušenih rimskih novaca. Nađeni su, osim toga, razbijeni ulomci keramike, što dokazuje, da se nad grobom jelo i pilo u ritualne svrhe. Posebno je zanimljiv običaj spaljivanja mrtvaca i pohranjivanje urni u grobove. Tu pojavu autor datira u prvu polovicu VII st., ali postavlja i pitanje, nisu li Hrvati već tada počeli s pokapanjem mrtvaca i nije li tako postojalo biritualno pokapanje (incineracija i inhumacija), kao što je to bilo uobičajeno kod ostalih slavenskih naroda u ranom Srednjem vijeku. Autor se, dalje, osvrće na tragove naseobina (Nin, ostaci stambene arhitekture) koje su u nas, na žalost, slabo dosada istražene. Analizirajući nakit otkriven u tim nekropolama, koji je tipično slavenski, ali dijelom i bizantskog podrijetla, ističe kričie franačkog križića u jednom grobu, što je važan dokaz za širenje kršćanstva u nas preko Franaka. Treba dalje spomenuti nalaz 13 karolinških mačeva i brojnih karolinških ostruga (dosada ih je u Dalmaciji pronađeno oko 100 komada). S obzirom na tako velik broj ovih ostruga autor postavlja pitanje, nisu li one franački uvoz ili su u nas rađene po karolinškim uzorima.

Uz tipičnu slavensku keramiku Belošević odvaja posebnu varijantu starohrvatske keramike, koja nema analogije u drugim slavenskim zemljama. Ona je nastala pod utjecajem proizvoda starosjedilačkoga romaniziranog stanovništva. Istom utjecaju autor pripisuje nalaze predmeta od kosti ili roga — češljeva, iglenica, solenica. Takvih predmeta nije bilo otkriveno u ranije istraženim starohrvatskim grobovima. Vrlo su zanimljivi nalazi avarskih predmeta u starohrvatskim grobovima iz prve pol. IX st. u sjevernoj Dalmaciji. Autor tumači njihovo prisustvo ili kao plijen hrvatskih ratnika koji su se borili protiv Avara na strani Franaka, ili kao dokaz za miješanje hrvatskog i avarskog življa poslije uništenja avarske države u Panoniji.

Moglo bi se nabrojiti još različitih nalaza koji nisu bili do sada poznati, povezivati ih sa Slavenima, starosjediocima i stranim utjecajima (romanskim, franačkim, bizantskim), ali treba spomenuti da je Belošević oprezan u donošenju konačnih su-

dova o nalazima za koje ima premalo argumenata. On često samo otvara pitanja ostavljajući budućim istraživačima da ih na temelju novih nalaza razriješe.

I na kraju možemo konstatirati da je rad Janka Beloševića izvanredno koristan i važan prilog starohrvatskoj arheologiji. Može se reći da je imao arheološku sreću što je nailazio na dosada slabo poznate najranije starohrvatske grobove (VII—IX st.). Do njegovih istraživanja bile su nam dobro poznate starohrvatske nekropole iz IX—XI stoljeća. Svojim upornim i sustavnim radom uspio je iz grobnog inventara izvući maksimum znanstvenih zaključaka o jednom do sada malo poznatom, a za hrvatsku povijest važnom periodu. Čak i u slučajevima kada nije dao definitivna rješenja ili je samo nabacio problematiku, dao je poticaj drugim arheolozima da ustraju u istraživanju najstarije hrvatske arheologije.

Šteta je što naslov knjige »Materijalna kultura Hrvata od VI do IX stoljeća« ne odgovara u potpunosti njenom sadržaju. Autor se, kako sam kaže na početku knjige, ograničio na središte hrvatske države — na područje između Cetine i Zrmanje. Ostali dijelovi Hrvatske nisu ni spomenuti, npr. Istra, sjev. Hrvatska itd. Osim toga u knjizi nije obrađena bogata sakralna i nedovoljno ispitana profana arhitektura starih Hrvata, kao ni ostali vidovi njihove materijalne kulture.

Unatoč tome treba ovu knjigu toplo pozdraviti kao jedan od najvažnijih priloga starohrvatskoj arheologiji u posljednje vrijeme. Pisana je stručnim jezikom, ali na način čitak i za nestručnjaka, pa je i to jedna od vrlina ovog teksta.

Andjelka Stipčević-Despotović

BIOGRAPHISCHES LEXIKON ZUR GESCHICHTE SÜDOSTEUROPAS. Bd. 3—4 (L—Z). München 1979—1981 (Südosteuropäische Arbeiten. 75/3; 75/4.)

Biografski leksikon, o kojemu smo na ovom mjestu već pisali (HZ 1978/79, 503—504), u toku je 1981. dovršen. Treći (L—P) i četvrti svezak (R—Z) nastavljaju priručnik istom načinom, dok četvrti sadrži i registar ličnih imena za sve sveske, uključujući tu i ona imena koja nemaju natuknica, a koja se spominju u tekstu.

Kao i u prvim svescima, tako i u ova dva ima znatan broj biografija Hrvata. Tu su obrađeni povjesničari od Ivana Lučića (III, 50—51; autor M. Stoy) i Mavra Orbinija (III, 356—357), preko Šime Ljubića (III, 39—41; M. Stoy), Franje Račkoga (IV, 2—4; B. Grolshammer), Tadije Smičiklase (IV, 145—148; M. Stoy) do Milana Sufflaya (IV, 224—225; G. Grimm) i Ferde Šišića (IV, 122—123; M. Stoy). Autori su raspolagali literaturom koja se pojavila do 1973/74.; informacije koje pružaju uglavnom su solidne, iako najvećim dijelom ne prelaze granice onoga što je sadržano u Enciklopediji Jugoslavije. Ponekad ima i pogrešaka — a što bi bio priručnik bez njih!; ne može se, npr., reći da su Šišićeve rasprave iz 1935. i 1936. »do danas jedini prikaz hrvatske historiografije« (IV, 123) itd.

Iz hrvatske povijesti srednjeg vijeka u ove sveske leksikona ušli su hrvatski knez Ljudevit Posavski (III, 41; F. Kämpfer), splitski arhiđakon Tomas (IV, 310—311; F. Kämpfer), hrvatski kraljevi Tomislav (IV, 339; E. Bauer), o kom ima i novije literature nego što je njegov Zbornik iz 1925, i Zvonimir (IV, 506—508; S. M. Džaja) te knez Trpimir (IV, 350; E. Bauer). Iz Hrvatske i Dalmacije 16. i 17. st. nalaze se tu dubrovački diplomat Feliks Petančić (III, 428—430; P. Bartl), trojica Zrinskih (IV 504—506; M. Stoy), Andrija i Vićentije Zmajević (IV, 499; P. Bartl) te Antun Vrančić (IV, 442—444; M. Stoy). Svakako se može sumnjati u ispravnost tvrdnje M. Stoya da je Pavao Ritter-Vitezović (IV, 417—419) »svojim nadnacional-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Preplate i narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — prosinac 1982.